

بهره‌وری در پرتو اسلام

بهره‌وری را می‌توان به استفاده مطلوب از امکانات، سرمایه‌ها، نیروها، منابع و فرصت‌ها در تولید کالا و عرصه خدمات تعریف کرد. در این مقاله، به مناسبت روز بهره‌وری، به تلخیص کتاب بهره‌وری در پرتو اسلام* می‌پردازیم:

بهره‌ZWNJ&وری را می‌ZWNJ&توان به استفاده مطلوب از امکانات، سرمایه‌ZWNJ&ها، نیروها، منابع و فرصت‌ZWNJ&ها در تولید کالا و عرصه خدمات تعریف کرد. در این مقاله، به مناسبت روز بهره‌ZWNJ&وری، به تلخیص کتاب بهره‌ZWNJ&وری در پرتو اسلام* می‌ZWNJ&پردازیم:

ضرورت بحث بهره‌ZWNJ&وری

بهره‌ZWNJ&وری می‌ZWNJ&تواند بیشترین استفاده از کمترین امکانات و منابع در راه رسیدن به رشد و شکوفایی همه‌ZWNJ&جانبه زندگی انسان باشد. اگر می‌ZWNJ&خواهیم در دنیای پر رقابت امروزی، رونق اقتصادی، اجتماعی و زندگی بهتری داشته باشیم، لازم است به بهره‌ZWNJ&وری بالایی برسیم؛ زیرا ایستادگی و تداوم حیات در صحنه جهانی، سرعت و دقت افزون‌ZWNJ&تری می‌ZWNJ&طلبد. با توجه به آنکه در سه دهه اخیر، شاهد تحول‌ZWNJ&های بزرگ اجتماعی، سیاسی و اقتصادی از جمله انقلاب، جنگ، توطئه‌ZWNJ&های استکبار جهانی و همچنین بلایای طبیعی متعدد بوده و فرصت‌ZWNJ&های بسیاری را از دست داده‌ZWNJ&ایم، باید برای جبران ویرانی‌ZWNJ&ها، گرفتاری‌ZWNJ&ها و رفع تنگناهای موجود، زمان را به همراه حفظ کیفیت و کمیت به بند کشیم. البته این مسئله جز با توجه به اصل بهره‌ZWNJ&وری، شدنی نیست، وگرنه رقابت‌ZWNJ&های آینده، طومار هر کشوری را در هم خواهد پیچید.

در حال حاضر، در برخی کشورهای توسعه‌ZWNJ&یافته با وجود محدودیت منابع، سرمایه‌ZWNJ&گذاری‌ZWNJ&های فراوانی در راه بهبود بهره‌ZWNJ&وری در سطح ملی، منطقه‌ZWNJ&ای، بخشی، سازمان‌ZWNJ&ها، مؤسسه‌ZWNJ&ها و حتی افراد انجام می‌ZWNJ&گیرد. آنان پیشرفت روزافزون خود را مرهون توجه به اصل بهره‌ZWNJ&وری می‌ZWNJ&دانند.

اهداف بهره‌ZWNJ&وری

از اهداف مهم بهره‌ZWNJ&وری می‌ZWNJ&توان به کاهش هزینه، افزایش تولید و خدمات، افزایش کیفیت و استفاده بهینه از زمان اشاره کرد. بهره‌ZWNJ&وری بدون ارتقای کیفیت، امری بیهوده است. افزایش کیفیت می‌ZWNJ&تواند شامل بهبود امور مادی نظیر تولید کالا و خدمات و بهبود شرایط کار، و امور معنوی مانند بهبود شیوه زیستن، عبادت و اجرای احکام الهی باشد. در اسلام به افزایش کیفیت توجه ویژه‌ZWNJ&ای شده است، به گونه‌ZWNJ&ای که خداوند در آیات نورانی قرآن کریم، بارها انسان را به انجام بهترین‌ZWNJ&ها دعوت می‌ZWNJ&کند.

از دیگر اهداف مهم بهره‌ZWNJ&وری، کاهش هزینه است. دین مبین اسلام در موارد فراوانی به مؤمنان سفارش می‌ZWNJ&کند از منابع در اختیارشان درست استفاده کنند تا با پیش‌ZWNJ&گیری از خسارت‌ZWNJ&های احتمالی، هزینه‌ZWNJ&ها را کاهش دهند. اسلام با سفارش به استفاده معتدل از منابع، می‌ZWNJ&خواهد از اسراف که هزینه فراوانی به افراد تحمیل می‌ZWNJ&کند، جلوگیری کند تا هزینه‌ZWNJ&های اضافی، در موارد ضروری‌ZWNJ&تر و مهم‌ZWNJ&تر به کار گرفته شود.

بهره‌ZWNJ&گیری مناسب از زمان

در فرهنگ غنی اسلام، بهره‌ZWNJ&وری تنها معیاری اقتصادی و مالی نیست، بلکه برنامه‌ZWNJ&ریزی دقیق و درست برای بهره‌ZWNJ&گیری مناسب از لحظه لحظه عمر است. بی‌ZWNJ&شک، برای به بند کشیدن این لحظه‌ZWNJ&های ارزشمند و بهره‌ZWNJ&برداری بهینه از آنها، نیازمند راه‌ZWNJ&کارهای مناسبی هستیم. نخستین عامل برای استفاده بهینه از نعمت وقت، شناخت ارزش آن است. با توجه به آنکه وقت، نعمتی برگشت‌ZWNJ&ناپذیر است، باید با انتخاب هدف‌ZWNJ&های روشن و مطلوب در مسیر زندگی، از اتلاف آن پیش‌ZWNJ&گیری کرد. یکی از اساسی‌ZWNJ&ترین رمزهای موفقیت بزرگان دین، برنامه‌ZWNJ&ریزی مناسب برای زمان و فرصت‌ZWNJ&ها بوده است. همچنین باید کوشید کارهای مهم‌ZWNJ&تر و بارز‌ZWNJ&تر در اولویت قرار گیرد؛ زیرا در غیر این صورت، به فرموده امام علی علیه‌ZWNJ&السلام، فرصت انجام کارهای مهم از دست می‌ZWNJ&رود.

معیارهای اسلامی بهره‌ZWNJ&وری

ایمان، در کمیت و کیفیت نیروهای انسانی و در نهایت بهره‌ZWNJ&وری و پیشرفت امور نقش بسزایی دارد. از آنجا که انسان مسلمان به شدت از هرگونه تنبلی نهي شده است، مسلمان واقعی از هر سستی که مانع بهره‌ZWNJ&وری است، پرهیز می‌ZWNJ&کند.

تقسیم کار، یکی دیگر از عوامل اساسی پیشرفت و بهره‌ZWNJ&وری است که در فرهنگ اسلامی بر آن تأکید شده است. تقسیم کار موجب صرفه‌ZWNJ&جویی در وقت و پیشرفت امور می‌ZWNJ&شود. بی‌ZWNJ&شک، اگر تقسیم کار با در نظر گرفتن انگیزه، استعداد، لیاقت و توانایی افراد انجام پذیرد، موجب افزایش رضایت کاری آنها و بهره‌ZWNJ&وری بیشتر خواهد بود. امیرمؤمنان علی علیه‌ZWNJ&السلام در نامه‌ZWNJ&ای به فرزند بزرگوارش، امام حسن علیه‌ZWNJ&السلام، این مهم را چنین یادآور می‌ZWNJ&شود: «اگر هر کدام از خدمت‌ZWNJ&کاران را معین کن که او را در برابر آن مسئول بدانی. تقسیم کار موجب می‌ZWNJ&شود کارها را به یکدیگر وانگذارند و در خدمت سستی نکنند.» انضباط نیز از جمله عوامل بهره‌ZWNJ&وری است که در اسلام بر آن تأکید شده است. در اهمیت نظم همین بس که حضرت علی علیه‌ZWNJ&السلام در آخرین لحظه‌ZWNJ&های عمر بدن سفارش می‌ZWNJ&کند.

آسیب‌ZWNJ&شناسی بهره‌ZWNJ&وری در منابع انسانی

از جمله مشکلات بهره‌ZWNJ&وری در بخش نیروی انسانی، کیفیت اشتغال است؛ یعنی بیشتر جمعیت، مصرف کننده صرف هستند و در تولید نقشی ندارند. حدود 37 میلیون نفر از جمعیت کشور زیر 24 سال دارند. از نظر جوانی، جمعیت ایران، سومین کشور جوان جهان است. از این جمعیت جوان، تعداد اندکی در فعالیت‌ZWNJ&های اقتصادی و اجتماعی نقش دارند و بقیه به دلیل اشتغال به تحصیل، مصرف‌ZWNJ&کننده هستند. حال اگر بی‌ZWNJ&کاران، سالمندان و از کارافتادگان را نیز به این آمار اضافه کنیم، خواهیم دید فقط تعداد کمی از جمعیت، در بهره‌ZWNJ&وری جامعه فعال هستند که برخی از آنان نیز شغل کاذب دارند. برخی هم مانند معلمان، کارگران و کشاورزان به اقتضای شغل در فصل‌ZWNJ&هایی از سال فعال نیستند و بهره‌ZWNJ&وری لازم را ندارند که باید برای آن راه‌ZWNJ&کاری اندیشید.

آسیب‌ZWNJ&شناسی بهره‌ZWNJ&وری در بخش مصرف

مصرف درست و به‌ZWNJ&اندازه، پشتوانه بزرگی برای اقتصاد هر کشور به‌ZWNJ&شمار می‌ZWNJ&آید. یکی از معضل‌ZWNJ&های بخش مصرف کشور، عادت نکردن مردم به تهیه به‌ZWNJ&اندازه نیازهای زندگی است. آنها ترجیح می‌ZWNJ&دهند نیازمندی‌ZWNJ&های خود، به ویژه نیازهای خوراکی را به صورت فله‌ZWNJ&ای تهیه کنند. شاید این مسئله از عرضه مواد به شکل فله‌ZWNJ&ای سرچشمه گیرد. نتیجه این نوع عرضه، افزایش میزان ضایعات مواد غذایی خواهد بود. خریدهای انبوه و فله‌ZWNJ&ای مواد غذایی، افزون بر آنکه موجب راکد ماندن سرمایه خانواده و اشتغال فضای خانه می‌ZWNJ&شود، به مرور زمان، کیفیت اولیه خود را از دست می‌ZWNJ&دهد و حتی گاه فاسد می‌ZWNJ&شود و موجب تولید زباله می‌ZWNJ&گردد که نیازمند هزینه اضافی در جمع‌ZWNJ&آوری است.

خانواده و بهره‌ZWNJ&وری

خانواده، ابتدایی‌ZWNJ&ترین نهاد اجتماعی است که انسان در آن چگونه زیستن را در دامن پدر و مادر می‌ZWNJ&آموزد. به یقین، اگر همه افراد خانواده با مفهوم بهره‌ZWNJ&وری و شیوه زندگی بهتر و متعالی‌ZWNJ&تر آشنا شوند، در آن مسیر گام برمی‌ZWNJ&دارند و در بهبود فعالیت‌ZWNJ&های فردی و اجتماعی نقش خواهند داشت. برای بهبود بهره‌ZWNJ&وری در خانواده، بیش از هر چیز باید پدر و مادر با اصول بهره‌ZWNJ&وری آشنا شوند و سپس با استفاده از داشته‌ZWNJ&های خود، به تربیت فرزندان بپردازند. بی‌ZWNJ&شک، فرزندی که این‌ZWNJ&گونه تربیت شوند، به بهره‌ZWNJ&وری در جامعه کمک خواهند کرد.

نهادهای اجتماعی و بهبود بهره‌ZWNJ&وری

موفقیت در دست‌ZWNJ&یابی به اهداف بهره‌ZWNJ&وری در هر جامعه، تا حدود زیادی به همکاری سازمان‌ZWNJ&ها و نهادهای اجتماعی و همکاری کارکنان آنها بستگی دارد؛ زیرا بخش بزرگی از امکانات، منابع، سرمایه‌ZWNJ&ها و نیروی انسانی در اختیار آنهاست. در این میان، نقش مدیران آگاه و شجاع، اساسی است. آنان باید به آموزش هدفمند، به‌ZWNJ&هنگام و متناسب با نیازهای شغلی و تخصصی نیروی انسانی بپردازند تا افزون بر کاهش حجم مشکلات سازمان، به بهره‌ZWNJ&وری مطلوب برسند؛ زیرا از راه آموزش می‌ZWNJ&توان بسیاری از روش‌ZWNJ&های کاری را در راه بهره‌ZWNJ&وری اصلاح کرد. حقوق و پاداش مناسب، همواره از عوامل انگیزه‌ZWNJ&آفرین در محیط‌ZWNJ&های کاری بوده است. اگر کارکنان احساس کنند حقوقشان بر پایه ارزش کار است و در صورت فعالیت بیشتر و بهینه‌ZWNJ&تر می‌ZWNJ&توانند درآمد بیشتری به‌ZWNJ&دست آورند، انگیزه‌ZWNJ&شان فزونی می‌ZWNJ&یابد و در راه ارتقای بهره‌ZWNJ&وری سازمان تلاش می‌ZWNJ&کنند.

دولت و بهره‌ZWNJ&وری

از آنجا که بهبود بهره‌ZWNJ&وری در تشکیلات دولتی بر افراد جامعه اثر می‌ZWNJ&گذارد و عزم ملی را برای بهره‌ZWNJ&ور ساختن جامعه تقویت می‌ZWNJ&کند، وظیفه دولت است که فرهنگ بهره‌ZWNJ&وری را در قالب طرح ملی «اوقاف و جنبش بهره‌ZWNJ&وری» در جامعه مطرح کند. همچنین تمام دستگاه‌ZWNJ&های دولتی و غیر دولتی به گسترش آن در سطح سازمان‌ZWNJ&های تحت نظارت خود ملزم شوند و به همکاری با سازمان ملی بهره‌ZWNJ&وری بپردازند که وظیفه سازمان‌ZWNJ&دهی، آموزش و ارتقای بهره‌ZWNJ&وری را در همه ابعاد به عهده دارد. در این راستا، باید همه‌ZWNJ&ساله از دستگاه‌ZWNJ&ها و سازمان‌ZWNJ&های موفق در امر بهره‌ZWNJ&وری قدردانی شود. دولت نیز باید به بازنگری و اصلاح قوانین و مقررات اضافی و دست و پاگیر بپردازد تا از ویژگی انعطاف‌ZWNJ&پذیری برخوردار شود و با گزینش مدیران کارآمد و تقویت نظام‌ZWNJ&های نظارتی، به بهبود سطح بهره‌ZWNJ&وری کمک کند. بازرسی و نظارت، اصل مهمی در فرهنگ بهره‌ZWNJ&وری است؛ آن‌ZWNJ&گونه که امام‌ZWNJ&علی علیه‌ZWNJ&السلام، بررسی و نظارت در امور کارکنان را موجب خدمت‌ZWNJ&رسانی بهتر و در نتیجه، بهره‌ZWNJ&ور شدن بیشتر ایشان می‌ZWNJ&داند.

کوتاه و خواندنی

الف) احادیث نبوی

1. کار اندک آگاهانه سودمند افتد و عمل بسیار جاهلانه سودی نبخشد.
2. محبوب‌ZWNJ&ترین کارها نزد خدا کاری است که دوام آن بیشتر باشد.
3. خدا دوست دارد وقتی کسی کاری می‌ZWNJ&کند، آن را محکم و کامل انجام دهد.
4. هرگاه قصد کاری داشتی، آن را با دانش، درایت و تخصص انجام بده.

ب) پیام اندیشمندان

1. بهره‌ZWNJ&وری؛ یعنی انجام کارهایی که تاکنون قادر به انجام آن نبوده‌ZWNJ&ایم. (مانزی)
 2. زمانی کارکنان، بهره‌ZWNJ&وری خود را افزایش می‌ZWNJ&دهند که احساس کنند با آنها منصفانه رفتار می‌ZWNJ&شود. (میس‌ZWNJ&چکنه)
 3. یک راه برای افزایش بهره‌ZWNJ&وری، انجام سریع‌ZWNJ&تر کاری است که به آن مشغولیم. (گروو)
 4. مشکلات بهره‌ZWNJ&وری ناشی از عملکرد بد کارکنان نیست، بلکه از عملکرد بد مدیریت سرچشمه می‌ZWNJ&گیرد. (منینگ)
- * حسین بافکار، بهره‌ZWNJ&وری در پرتو اسلام، قم، مرکز پژوهش‌ZWNJ&های اسلامی صدا و سیما، چاپ اول، 1384، 159 صفحه.

